

IAN WARD

**Introduction to
Critical Legal Theory
("Uvod u kritičku teoriju prava")**

Cavendish publishing, London,
2004, str. 215.

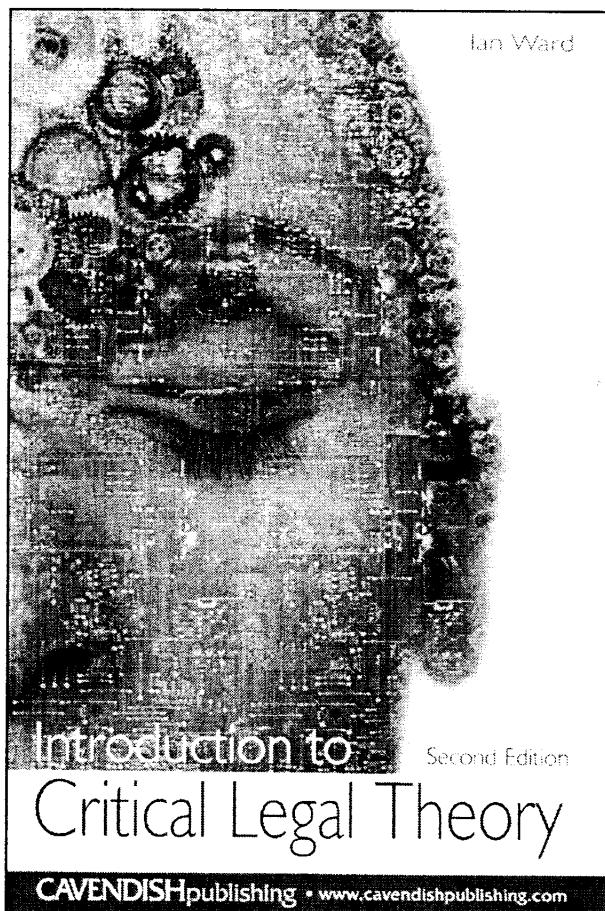
Uvod u kritičku teoriju prava predstavlja sveobuhvatan pregled pravnih teorija, počevši od antičke filozofije pa do savremenih pravnofilozofskih promišljanja, pri čemu su naglašene osnovne postavke i uloga (savremene) kritičke teorije prava. Zadatak svake kritičke teorije jeste da razotkrije kulturne pretpostavke koje dominiraju u jednom društvu. Tako i kritička teorija prava kojoj je posvećena ova knjiga razotkriva i kritikuje vladajuće pretpostavke u savremenom društvu vezane za pravo, njegovu prirodu i funkcije zarad postizanja "višeg reda slobode od dostignutog" Kako je svaki novi pravnofilozofski pravac manje-više kritika postojećeg, to je opravdana potreba autora da, kako sam kaže, "priču" o pravu u savremenom društvu otvori sa prvim stranicama filozofije prava, pisanim u antičko doba.

Autor ističe da je vreme pravnog pozitivizma nepovratno prošlo i da ga nadomešta vreme intelektualno oslobađajućeg potencijala interdisciplinarnosti. Zato u svojoj kritici novog svetskog poretka i globalizacije autor priziva različite filozofske postavke, i antičke i novijeg datuma vešto ih oživljavajući, upoređujući i kombinujući u svetlu savremenih dešavanja i teorijskih strujanja. Sedam poglavlja ove knjige prava su riznica najrazličitijih filozofskih promišljanja o čoveku, društvu, pravu i pravdi, slobodi, politici i ekonomiji. Centralno mesto ipak zavređuje pravo, njegova priroda, funkcija i neizbežna povezanost i prožimanje sa ostalim pomenutim i drugim kategorijama u aktuelnom trenutku.

Prvo poglavlje je posvećeno identifikovanju modernizma praćenjem posebne putanje u pravnoj teoriji od klasične Grčke, preko srednjevekovne i rano-novovekovne Evrope do modernih teorija prirodnog prava. Utvrđeni model modernizma se definiše priklanjanjem ideji prava kao izrazu prirodnog ili božanskog poretka koja nosi izvanredni potencijal za kritiku. U sledećem poglavlju istražuje se intelektualna tradicija zasnovana na pojmu poretka čiji je začetnik Kant, a koja pravi

zaokret ka racionalnom opravdanju prava i političke zajednice. Treće poglavlje se bavi kritičkim teorijama prava koje se osnivaju na ideji zajedništva i zajednice koja je superiorna u odnosu na pojedinca i njegova prava, dok se četvrto okreće pravnom pozitivizmu i idejama liberalizma. Odnos prava i političke ekonomije ispunjava sadržinu petog poglavlja, a šesto je rasprava o politici i moći – kategorijama kojima se bave moderne kritičke teorije prava predstavljajući ih kao suštinske (a prikrivene) odrednice prava u modernom društvu. Poslednje poglavlje je posvećeno krizi modernizma, postmodernističkim filozofskim strujanjima i revitalizaciji "legalnog humanizma." Kako je naglasak stavljen na kritičku teoriju prava, nastavak prikaza ove knjige je posvećen upravo tome.

Sam pomen kritičke pravne teorije zvuči neobično na prvi pogled, jer kriticizam normalno podrazumeva preispitujući, prosuđujući i presuđujući stav prema nečemu, a samo pravo jeste izvor društveno sankcionisanog suda. U tom smislu, može se postaviti pitanje: "Zar pravo samo po sebi nije već kritičko?". Odgovor bi bio: ne nužno. Premisa kritičke pravne teorije je da pravo može

izgubiti svoj legitimitet ako nije svesno polazišta sa koga njegov sud izvire. Drugim rečima, zakoni koji upravljaju našim životima nisu srodni fizičkim zakonima koji postoje nezavisno do toga da li smo ih svesni ili ne. Štaviše, njihov legitimitet se nužno vezuje za način njihove primene koji produkuje društveno poželjne rezultate. Ovi rezultati su proizvod zajedničkog rada zakonodavca, sudija, pravnika, policije i običnih građana od kojih svako ima nešto drugačije, pa i suprotstavljene interese. Međutim, akti prava se često maskiraju opštim terminima kao što su "sprovođenje pravde" ili "zaštita prava" koji prikrivaju različite interese. Prvi zadatak kritičke pravne teorije jeste da otkrije te interese, a drugi da determiniše da li ovo razotkrivanje potkopava legitimitet prava i, ako je tako, da ukaže na moguće puteve njegovog osvajanja.

Izraz "kritička pravna teorija" je iskovan 1980. godine, dok je njegovo suštinsko začecje bukvalno na samim počecima teorije prava. Kadgod bi se filozof zapitao da li pozitivni zakoni odgovaraju prirodnom pravu, zapravo bi zauzeo kritički stav prema pravu. Ovde koncept "prirodnog prava" odgovara varijetetu konceptata - počevši od prava koje potiče od boga do onog što je svojstveno ljudskoj prirodi - što funkcioniše kao standard prema kome se procenjuje pravo. Prirodno pravo je danas često posmatrano kao prevaziđeno, pošto je egzistencija i Boga i ljudske prirode ozbiljno dovedena u sumnju. Međutim, vredi podsetiti se njegove originalne kritičke funkcije koja se pojavila u legitimaciji brojnih pobuna u Srednjem veku i velikih revolucija XVII i XVIII. veka u Engleskoj, Americi i Francuskoj. U svim ovim slučajevima vodeća misao bila je da diktat monarha ili skupštine nije poslednja reč. Kritički stav prema pravu tako omogućuje da prava bude pridobijena izvan ustanovljenog pravnog sistema, često putem nasilnog svrgavanja vladajućeg režima.

Ova poslednja tačka upućuje da je kritički stav prema pravu povezan sa onim što smatramo da je domen prava. Istorijski posmatrano, pravo je služilo u dve svrhe: da spreči i razreši sukobe. Kada pravo pokušava da spreči sukob, ono to čini zamagljujući razliku između javnog i privatnog. Kada pokušava da ga razreši ono održava javno-privatnu distinkciju. Ove dve svrhe egzistiraju u većini pravnih sistema u vidu legislative (preventiva) i sudske funkcije (rešavanje sukoba). Veza između ove dve grane

je veoma kompleksna i podložna diskusijama u kritičkoj pravnoj teoriji. U moderno doba posebno, pravo je otišlo izvan bazičnog održavanja društvenog poretka bivajući i na legislativnom i na pravosudnom nivou intenzivno angažovano u kreiranju društvene stvarnosti. Često ovakva pravna praksa sama po sebi ima kritičku nameru, na primer kao deo strategije da se društvom upravlja po "naučnim" principima. Ipak, čak i to se kritikuje od strane kritičke pravne teorije.

Porodica novih pravnih teorija deli posvećenost kritikerstvu ne samo pravnih pravila ili rezultata njihove primene, već širih struktura konvencionalnog pravnog mišljenja i prakse. Prema kritičkim pravnim teoretičarima, dominantne pravne doktrine i koncepcije perpetuiraju modele nepravde i dominacije od strane belih, muškaraca, bogatih, poslodavaca, heteroseksualaca. Kritičari tvrde da preovlađujući modeli pravnog rezonovanja pretenduju da priušte neutralan i objektivan tretman svojih tvrdnji i zahteva, a sakrivaju strukture moći od fundamentalnog preispitivanja. Kritički teoretičari takođe smatraju da uprkos zahtevu prava da ide u korak sa pravdom, da determiniše i kontroliše izvore moći, ono ne ispunjava svoje zadatke i pada na svakom od njih, a umesto toga mistifikuje svoju prirodu i funkciju pokušajem da legitimise rezultate legislative i pravosudne funkcije. Kritička dimenzija kritičkih pravnih studija uključuje ne samo napore da se izlože defekti prava nego i afinitet prema drugim teorijskim projektima i društvenim pokretima.

Moglo bi se zaključiti, a u tom pravcu se i sam autor izjasnio, da je knjiga ostala nedovršena, jer se evolucija pravne teorije nastavlja, a ona je nužno kritična. Ipak, ono što je u knjizi izneto: obilje pravnih teorija, hronološki, ali i prema distinktivnim obeležjima vešto isprožimanih, predstavlja izuzetan doprinos izučavanju filozofije prava od njenih korena do danas. Nameće se povlačenje paralele sa postojećim, sličnim predmetom koji izučavaju studenti prava kod nas – socijalnim i pravnim teorijama. Nužno je istaći prednosti koje ova knjiga nudi u smislu bogatijeg i obuhvatnijeg izlaganja o predmetu i pokrivanja najnovijih pravnofilozofskih promišljanja. U tom smislu, *Uvod u kritičku teoriju prava* predstavlja korisno štivo za sve one koji o pravnim teorijama žele da saznaju nešto više ili žele da se upoznaju sa najnovijim strujanjima u ovoj oblasti.

Mr Sladana Jovanović